

УДК № 330

DOI: 10.36919/2312-7872.4.2024.104

О. В. Донець,

аспірант кафедри менеджменту та маркетингу

ПВНЗ “Європейський університет”

E-mail: odonetsj@e-u.edu.ua

ORCID: 0009-0001-1593-6878

ДОСЛІДЖЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ БЕЗПЕКОВИХ ЗАХОДІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Статтю присвячено дослідженню сутності ресурсного потенціалу підприємства для визначення безпекових заходів на підприємстві. Розглянуто підходи до оцінки ресурсного потенціалу підприємства з урахуванням оцінки ефективності використання виробничого, трудового, фінансового, інформаційного потенціалів для забезпечення економічної безпеки підприємства. Досліджено сутність та структуру ресурсного потенціалу підприємства. Встановлено, що розроблення стратегії розвитку підприємства потребує ресурсного обґрунтування можливостей його подальшого розвитку: оцінювання наявного ресурсного потенціалу та рівня його використання, визначення невикористаних можливостей ресурсного потенціалу, оптимізації складу ресурсів підприємства та джерел їхнього формування; оцінювання ризиків додаткового залучення ресурсів.

Ключові слова: ресурси, безпекові заходи, ресурсний потенціал підприємства, оцінка потенціалу, фінансові ресурси, матеріальні ресурси, трудові ресурси, інформаційні ресурси.

Постановка проблеми. Ґрунтовні дослідження цього питання показали, що в економічній літературі недостатньо уваги приділено навіть самому визначенню поняття «ресурсний потенціал підприємства», що негативно впливає на процес формування методології управління економічною безпекою на підприємстві. Отже, постає об'єктивна необхідність узагальнення поглядів сучасних науковців щодо визначення сутності категорії «ресурсний потенціал підприємства» та формування єдиного поняття та низки питань щодо економічної сутності, властивостей, структури ресурсного потенціалу. В економічній літературі недостатньо досліджень щодо сутності ефективності використання ресурсного потенціалу, що, у свою чергу, негативно позначається на формуванні методології та методики його аналізу на підприємствах. Цим зумовлено актуальність цього питання та об'єктивну необхідність нових підходів до аналізу ефективності використання ресурсного потенціалу в контексті економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній теорії та господарській практиці сформувалося досить чітке уявлення щодо складу економічних ресурсів підприємства. Існує низка теоретичних і методичних напрацювань щодо оцінки ресурсного потенціалу, його складників та ефективності використання. Однак визначення загальноприйнятої методики оцінки обґрунтовує появу труднощів, а отже, вимагає подальшого дослідження. Питання оцінки та формування ресурсного потенціалу підприємства висвітлені в працях Л. Балабанова, С. Близнюк, В. Павлова, Т. Ашимбаєва, І. Отенко, Н. Краснокутська, В. Ременников, Є. Лапіна, С. Сердак, М. Щепакін і В. Цициліна.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних аспектів ресурсного потенціалу, визначенні основних його складових частин та вплив на безпеку підприємства.

Виклад основного матеріалу. Оцінку використання ресурсів підприємства бажано здійснювати сучасними методами аналізу і діагностування. В наукових напрацюваннях багато приділено цьому уваги, здійснено певну систематизацію з наданням визначень і характеристик методам оцінки економічної ефективності підприємств [1–6]. З використанням таких досліджень проведено узагальнення методів оцінки потенціалу для забезпечення економічної безпеки підприємства (табл. 1).

Аналіз ефективності використання окремих видів ресурсів дозволяє зіставити результати по різних галузях, оцінити для конкретного підприємства досягнутий рівень й порівняти його з кращими показниками галузі, з виробниками аналогічної продукції, скорегувати стратегію виробництва та плановані обсяги залучення ресурсів [5–8]. Результатом застосування сукупних ресурсів може стати використання товарної продукції, чистої продукції, валової продукції, або прибутку. Продуктивність сукупного ресурсного потенціалу буде обраховуватись по такій формулі:

$$E = \frac{ВП_j(ТП_j, ЧП_j, П_j)}{ГОЗ_j + ТР_j + ОФ_j + ОБФ_j} = \frac{ВП_j(ТП_j, ЧП_j, П_j)}{\sum_{i=1}^I P_{ij}} \quad (1)$$

де $ВП_j$ ($ТП_j$, $ЧП_j$, $П_j$) — обсяг валової продукції (товарної продукції, чистої продукції, розмір прибутку) по j -му об'єкту; $ГОЗ_j$ — грошова оцінка землі по j -му об'єкту; $ТР_j$ — трудові ресурси по j -му об'єкту; $ОФ_j$ — вартість основного капіталу по j -му об'єкту; $ОБФ_j$ — вартість оборотного капіталу по j -му об'єкту; P_{ij} — обсяг i -го виду ресурсів у вартісному вираженні в загальному обсязі ресурсного потенціалу за j -м об'єктом.

Таблиця 1

Методи оцінки ресурсного потенціалу забезпечення економічної безпеки підприємства

Назва	Характеристика
<i>Засобами формування інформаційної бази</i>	
Критеріальні методи	Надають можливість формувати інформаційну базу аналізу, ґрунтуючись на звітній та/або плановій документації підприємства. Застосовується одночасне використання показників в абсолютному та відносному форматі. Дана група методів при належному інформаційному забезпеченні є однією з найточніших, бо вихідні дані для розрахунків детерміновані
Експертні методи	Базою переважно є стохастичні дані з оцінок експертів. Ця група методів надає високу точність аналізу, проте оцінка ефективності використання економічного потенціалу здійснюється з великим ступенем ймовірності
<i>Через відображення кінцевих результатів</i>	
Графічні методи	Забезпечують наочність кінцевих результатів аналізу, шляхом інтерпретації у графічних об'єктах (рисунках, графіках, діаграмах).
Математичні методи	Сконцентровані на моделюванні за факторами виробництва й реалізації продукції, ґрунтуючись на певних розрахунках показників
Методи логічного аналізу	ґрунтуються на алгоритмах з використанням логічних посилань та висновків. Ця група методів дозволяє з малими витратами отримати швидкі результати. Ці методи дають позитивний результат в умовах складності чи неможливості моделювання процесів, або при неможливості формалізації показників.
<i>За способом виконання</i>	
Індикаторні методи	Є найбільш сучасними та поширеними в умовах ринкової економіки. Система індикаторів ґрунтується за напрямками аналізу (індикатори використання ресурсів, праці, ємності ринку). Кожен індикатор це співвідношення абсолютних чи відносних показників, що відображають найбільш значущі характеристики об'єкта або його діяльності. Кожен індикатор складається з кількох показників або їх груп, щодо стану об'єкта в цілому або його окремих функціональних та особистих елементів
Матричні методи	Системне проведення аналізу з впорядкуванням (і в статичі, і в динаміці) як елементів в системі, так і сукупності взаємозв'язків між ними
<i>За необхідності врахування динаміки процесів</i>	
Статичні методи	Оцінка тільки фактичного стану показників (без врахування впливу минулих періодів), визначають найбільш ймовірний розвиток системи на майбутнє. За результатами цієї групи методів можна приймати оперативні рішення за тактичними завданнями функціонування та розвитку підприємства, проте не відповідають вимогам перспективного планування

Джерело: складено автором на основі [1, 2, 3, 4, 5].

Рівень ефективності використаних ресурсів аналізується з метою визначення задовільності ефекту від їх вкладення та прийняття необхідного управлінського рішення. Тож чіткий комплекс саме всебічних показників виробничої діяльності є необхідним для належної оцінки ефективності використання ресурсів у виробництві. Конкретизація показників та їх застосовність пов'язана з завданнями щодо виходу на певний рівень ефективності виробництва, а це вже залежить від наявності необхідних ресурсів та існуючих показників їх залучення і збалансованості.

Виробничий підхід до визначення ресурсний потенціалу полягає в оцінці можливостей підприємств щодо виробництва продукції. Цей підхід передбачає аналіз ресурсів, наявності техніки та обладнання, кваліфікації працівників та інших факторів, які впливають на виробничий процес. Оцінка виробничого потенціалу дозволяє планувати обсяги виробництва, визначати необхідні інвестиції та розробляти стратегії безпеки підприємств.

Маркетинговий підхід полягає у вивченні попиту на продукцію, аналізі конкурентоспроможності, визначенні цінової політики та розробці маркетингових стратегій. Врахування маркетингових

аспектів дозволяє забезпечити ефективне збутову політику, залучення нових споживачів та розширення ринків збуту. Крім того, маркетинговий підхід дозволяє аналізувати споживчу поведінку, прогнозувати зміни на ринку та адаптувати виробництво до потреб споживачів. Ресурсний підхід передбачає оцінку наявності та доступності ресурсів для виробництва продукції. Це включає в себе аналіз наявності фінансових ресурсів, доступ до кредитних ресурсів, наявність сировини та матеріалів, енергетичні ресурси та інші складові, якими користуються суб'єкти господарювання.

Показники ефективності використання потенціалу є важливою складовою аналізу стану та забезпечення безпеки підприємств. Деталізація, систематизація, структуризація та синтез цих показників дозволяють здійснити комплексний аналіз ефективності використання ресурсів у та розробити стратегії забезпечення безпеки підприємств.

Для оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу використовуються різноманітні показники, які можна умовно поділити на кілька груп:

1. Фінансові показники:
 - Рентабельність продукції;
 - Обсяги і структура прибутку;
 - Витрати на виробництво;
 - Фінансовий стан суб'єктів господарювання.
2. Виробничі показники:
 - Обсяги валової продукції;
 - Виробничий потенціал;
 - Використання виробничих ресурсів;
 - Якість продукції.
3. Соціально-економічні показники:
 - Рівень зайнятості;
 - Середня заробітна плата;
 - Інвестиційна привабливість.

Деталізація цих показників полягає в розширенні їх складових елементів, наприклад, у розробці показників рентабельності, які враховують всі види витрат та доходи, що отримані в результаті господарської діяльності. Систематизація передбачає упорядкування показників за певними критеріями, наприклад, за галузевою ознакою або за територіальним принципом. Структуризація полягає в упорядкуванні показників у логічну систему, що враховує їх взаємозв'язок та взаємодію. Синтез передбачає об'єднання окремих показників у комплексну систему оцінки ефективності використання потенціалу.

Методи та інструменти аналізу ресурсного потенціалу [6–9]:

1. Фінансовий аналіз. Цей метод включає аналіз фінансової звітності підприємства (баланс, прибутки та збитки, грошові потоки тощо), щоб оцінити фінансовий стан, ліквідність, платоспроможність та рентабельність підприємства.
2. Організаційний аналіз. Даний метод оцінює ефективність організаційної структури та управління підприємством, виявляє можливі проблеми у внутрішньому контролі, системі мотивації персоналу, процесах прийняття рішень та управлінському контролі.
3. Виробничий аналіз. Цей метод дозволяє оцінити продуктивність та ефективність виробничих процесів на підприємстві, виявити можливі проблеми з обладнанням, технологіями виробництва, якістю продукції та інші виробничі аспекти.
4. Стратегічний аналіз. Даний метод досліджує стратегічні плани та цілі підприємства, оцінює конкурентоспроможність, аналізує зовнішнє середовище та внутрішні ресурси, щоб визначити можливі шляхи виходу з кризової ситуації.
5. SWOT-аналіз. Цей метод визначає сильні та слабкі сторони підприємства, його можливості та ризики, що допомагає зрозуміти і внутрішні і зовнішні фактори, що мають вплив на його діяльність [1–4].
6. Портфельний аналіз. Цей метод дозволяє оцінити рівень ризику та доходності окремих проектів або напрямків діяльності підприємства та прийняти рішення щодо їхнього фінансування чи припинення.

Ці методи та інструменти можна використовувати окремо або комбінувати для комплексного аналізу кризової ситуації на підприємстві та розробки безпекових заходів. Розглянемо вітчизняні методики діагностики стану підприємства та їх застосування.

Дискримінанта модель О.О. Терещенка.

$$Z = 1,5X_1 + 0,08X_2 + 10,0X_3 + 5,0X_4 + 0,3X_5 + 0,1X_6, \quad (2)$$

де X_1 — грошові надходження/ зобов'язання; X_2 — валюта балансу / зобов'язання; X_3 — чистий прибуток / баланс (середньорічна сума активів); X_4 — чистий прибуток/виручка (доход від реалізації); X_5 — виробничі запаси/виручка (доход від реалізації); X_6 — виручка / основний капітал.

Застосування: у випадках $Z > 2$ — банкрутство не загрожує, $1 < Z < 2$ — фінансова стійкість порушена, $0 < Z < 1$ — існує загроза банкрутства. Переваги:

- Простота. Модель О.О. Терещенка може бути простою у використанні, оскільки вона може базуватися на доступних фінансових показниках.

- Ефективність. Вона може швидко надати загальне уявлення про фінансовий стан підприємства і виявити основні проблеми.

- Гнучкість. Модель може бути адаптована до потреб конкретного підприємства, дозволяючи враховувати його особливості та специфіку.

Недоліки:

- Обмежена точність. Хоча модель може надати загальне уявлення про фінансовий стан, вона може бути менш точною або недостатньо деталізованою порівняно з більш складними моделями.

- Відсутність комплексності. Модель може не враховувати всі можливі аспекти стану підприємства, оскільки вона зазвичай базується на обмеженому наборі показників.

- Статичність. Модель може бути менш ефективною в умовах змінного середовища, оскільки вона не завжди враховує динаміку фінансових показників та ризиків.

Загалом, модель О.О. Терещенка може бути корисним інструментом для швидкого оцінювання стану підприємства, особливо для менших підприємств або в умовах обмеженого доступу до фінансових даних. Однак важливо розуміти її обмеження і використовувати її разом з іншими методами аналізу.

Коефіцієнт Бівера.

$$КБ = \frac{ЧП-НА}{ДЗ+ПЗ}, \quad (3)$$

де ЧП — чистий прибуток; НА — нарахована амортизація; ДЗ — довгострокові зобов'язання; ПЗ — поточні зобов'язання.

Застосування: у випадках $КБ > 0,4$ — банкрутство не загрожує, а $КБ < 0,2$ тривалий період означає формування незадовільної структури балансу.

У конкурентному середовищі, що постійно посилюється, активне впровадження інновацій та реалізація інноваційних проектів є запорукою успіху бізнесу. Впровадження нових ідей, товарів, продуктів, послуг, технологій, управлінських механізмів та організаційних рішень не лише дозволяє бізнесу долати кризові ситуації, але й забезпечує його довгострокове процвітання та фінансову стабільність.

Складність ринкових процесів, їх швидкі зміни, глобальні технологічні зрушення, виникнення нових запитів, зміни споживчих настроїв, стрімкий розвиток інформаційних технологій (доступність та швидке поширення інформації), все це з одного боку ускладнює роботу компаній, а з іншого сприяють появі нових неочікуваних можливостей для бізнесу. Враховуючи ризики, притаманні інноваціям, важливо розробити надійні механізми та організаційні структури для підтримки їх впровадження. Ефективне управління інформацією має вирішальне значення для оптимізації інноваційних процесів на підприємствах. Важливо оптимізувати обсяг інвестицій в інноваційні проекти, оскільки вони є ризикованими. Також важливо впорядкувати процеси обліку та контролю витрат підприємств на інновації, а також обсягів доходів від інноваційної діяльності. Реалізація всього проекту:

- впровадження ефективної організаційної форми, яка враховує, насамперед, економічні, фінансові, соціально-психологічні та організаційно-управлінські чинники, що впливають на поведінку всіх учасників інноваційного процесу;

- нарощування інноваційного потенціалу підприємств шляхом активізації всіх наявних ресурсів, широкомасштабного використання трансферу технологій та розвитку венчурних механізмів інноваційного розвитку [4–8].

До основних напрямів удосконалення управління інноваційною діяльністю на підприємствах та зростання ресурсного потенціалу можна віднести

- 1) розробка інноваційної стратегії підприємства та її поетапна і збалансована реалізація;
- 2) системний аналіз у процесі якісного технологічного переоснащення та модернізації виробництва, застосування власних технологій на різних стадіях виробництва для підвищення інтелектуальних факторів;
- 3) впровадження системи інноваційного менеджменту в структуру внутрішнього управління та контролю інноваційної діяльності;
- 4) управління наявними джерелами фінансування інноваційного розвитку виробництва та пошук можливостей;
- 5) інвестування в інноваційний розвиток та реалізацію перспективних проектів з інноваційними рішеннями і підходами;
- 6) впровадження нових прогресивних механізмів організації праці та її оплати, розробка та втілення ефективної політики стимулювань для розвитку інноваційної діяльності на підприємствах;
- 7) інвестування у розвиток та підвищення кваліфікації кадрового потенціалу підприємств з метою збільшення інтелектуального капіталу підприємств. Це пов'язано з тим, що доведено, що найвища беззбитковість інвестицій — це інвестиції в розвиток і навчання людських ресурсів підприємства [1–3].

Висновки і пропозиції. Можна запропонувати кілька напрямків активізації інновацій для зростання ресурсного потенціалу підприємств:

Перше — визнання важливості та пріоритетності інноваційних засобів для підвищення конкурентоспроможності та ефективності діяльності.

Друге — встановлення інформаційного взаємозв'язку в системі управління підприємством, заснованого на використанні єдиної інформаційної системи для всіх підрозділів. Наразі відсутній загальний зв'язок між підрозділами, а існуючі канали передачі документів не є достатньо ефективними.

Третє — залучення кожного співробітника до активної та новаторської участі в інноваційних заходах підвищення ефективності діяльності та конкурентоспроможності продукції. Нарешті, створення атмосфери, яка сприятиме усвідомленому ставленню кожного працівника до наявних проблем і недоліків на підприємстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Занора В., Куценко Д., Одородько Н. Потенціал як основа розвитку підприємства: понятійно-категоріальний апарат. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. № 2 (18). С. 40–51.
2. Лисенко А.М., Коряк А.С. Поняття економічного потенціалу та концептуалізація підходів до його трактування. Центральнo-український науковий вісник. Економічні науки. 2020. Випуск 5 (38). С. 221–227.
3. Марченко В.М., Навроцький Н.О. Взаємозв'язок понять потенціал підприємства, економічний, ресурсний та виробничий потенціали підприємства. Ефективна економіка. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5173>.
4. Управління виробничим потенціалом підприємства. Ефективна економіка. 2020. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/78.pdf.
5. Орехова А.І. Економічний потенціал підприємства: сутнісні характеристики та структуризація. Економіка і суспільство. 2018. Випуск 17. С. 308–313. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/45.pdf.
6. Петрович Й.М., Прокопишин-Рашкевич Л.М. Сучасні аспекти управління виробничим потенціалом промислових підприємств. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Том 4. № 1. С. 188–194.
7. Писаренко С.В., Решетник В.Г., Ільченко А.І. Ресурсний потенціал як чинник забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Науковий погляд: економіка та управління. 2020. № 1 (67). С. 99–104.
8. Повстяний Г. В. Дослідження структури та класифікація видів потенціалу підприємства. Ефективна економіка. 2022. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2022/204.pdf.
9. Чернишова Л.І., Бескубська А.С., Прокоф'єва В.К. Управління процесом формування ресурсного потенціалу як передумова конкурентоспроможного стратегічного розвитку виробничого підприємства. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. Випуск 6 (23). С. 432–438.

REFERENCES

1. Zanora, V., Kutsenko, D., Odorod'ko, N. (2019). «Potential as the basis of enterprise development: conceptual and categorical apparatus». *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*. № 2 (18). pp. 40–51. Available at: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/184113/183854>.
2. Lysenko, A.M., Koriak, A.S. (2020). «Concept of economic potential and conceptualization of approaches to its interpretation». *Ekonomichni nauky*. Issue 5 (38). pp. 221–227. Available at: [http://economics.kntu.kr.ua/pdf/5\(38\)/25.pdf](http://economics.kntu.kr.ua/pdf/5(38)/25.pdf).
3. Marchenko, V.M., Navrots'kyj, N.O. (2016). «Interrelation of the concepts of enterprise potential, economic, resource and production potential of the enterprise». *Efektivna ekonomika*. № 10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5173>.
4. Olijnyk, T.I., Kosenko, A.O. (2020). «Management of the production potential of the enterprise». *Efektivna ekonomika*. № 11. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/78.pdf.
5. Oriekhova, A.I. (2018). «Economic potential of the enterprise: essential characteristics and structuring». *Ekonomika i suspil'stvo*. Issue 17. pp. 308–313. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/45.pdf.
6. Petrovych, J.M., Prokopyshyn-Rashkevych, L.M. (2020). «Modern aspects of management of production potential of industrial enterprises». *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politehnika»*. Seriya «Problemy ekonomiky ta upravlinnia». Vol. 4. № 1. pp. 188–194. Available at: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2020/may/21645/maket200296-190-196_0.pdf.
7. Pysarenko, S.V., Reshetnyk, V.H., Il'chenko, A.I. (2020). «Resource potential as a factor in ensuring the competitiveness of the enterprise». *Naukovyj pohliad: ekonomika ta upravlinnia*. № 1 (67). pp. 99–104. Available at: <https://dspace.pdau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/24ce0c06-b8f0-4936-baf9-024e674c3ddf/content>.
8. Povstianyj, H.V. (2022). «Research on the structure and classification of types of enterprise potential». *Efektivna ekonomika*. № 1. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2022/204.pdf.
9. Chernyshova, L.I., Beskubs'ka, A.S., Prokof'ieva, V.K. (2019). «Management of the resource potential formation process as a prerequisite for competitive strategic development of a manufacturing enterprise». *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*. Issue 6 (23). pp. 432–438. Available at: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/2649/1/Chernyshova.pdf>.

Donets O. V. RESEARCH OF RESOURCE POTENTIAL FOR DETERMINING SAFETY MEASURES AT AN ENTERPRISE

The article is devoted to the study of the essence of the resource potential of an enterprise for determining security measures at an enterprise. Approaches to assessing the resource potential of an enterprise are considered, taking into account the assessment of the effectiveness of the use of production, labor, financial, and information potentials to ensure the economic security of the enterprise. The essence and structure of the resource potential of an enterprise are studied. It is established that the development of an enterprise development strategy requires resource justification of the possibilities of its further development: assessment of the available resource potential and the level of its use, identification of unused opportunities of resource potential, optimization of the composition of the enterprise's resources and sources of their formation; assessment of the risks of additional resource attraction.

Keywords: resources, security measures, resource potential of the enterprise, potential assessment, financial resources, material resources, labor resources, information resources.